

Ante Stantić

DUHOVNA KRETANJA U ŠPANJOLSKOJ U TEREZIJINU VREMENU

Tema ovog prikaza

Svetu Tereziju Avilsku slikari redovito slikaju kao spisateljicu s perom u ruci i golubom iznad glave, koji simbolizira Duha Svetoga kojega Terezija gleda sva preobražena dok piše. Slikari time žele istaknuti da je sv. Terezija spisateljica koja piše po nadahnuću Duha Svetoga.

Bez sumnje je da sv. Terezija o vlastitom duhovnom iskustvu piše pod utjecajem nadahnuća, ali ona nije neko biće koje bi bilo odvojeno iz svojega vremena, kao da nema nikakve veze s duhovnim i mističkim gibanjima tog vremena. Međutim, iako puna originalnosti, sv. Terezija izišla je iz sredine vrlo bogte duhovnim gibanjima i s njima je povezana. Ona živi, djeluje i piše u doba kada je Španjolska, njezina domovina, dostigla vrhunac svojeg razvoja u svim pravcima.

Politički, poslije pobjede nad Maurima 1492. i osvajanja Novoga Svijeta koji je otkrio Kristofor Kolumbo, Španjolska je dostigla vrhunac svoje prevlasti u Europi. U 16. stoljeću, koje Španjolci nazivaju svojim »zlatnim stoljećem«, Španjolska je također na prvom mjestu u kulturi, u teologiji i u misticizmu.

U razdoblju između 1515. godine kada je sv. Terezija rođena, pa sve do 1582. kada je sv. Terezija umrla, španjolski misticizam doživljava svoj najveći domet i dramu. Sv. Terezija uključena je, i to neposredno, u sva zbivanja s obzirom na misticizam svoje zemlje i nekako živi radost i dramu, koji prate španjolski misticizam u procesu razlučivanja onoga što je autentično od onoga što je lažno, procesu u kojem je posebno aktivna španjolska inkvizicija.¹

¹ LOUIS COGNET, *La spiritualità moderna*, Bologna 1973., str. 90.; MEL-QUIADES ANDRES, »Erasmismo y tradición en 'Cuentas de Consciencia'« u *Perfil histórico de s. Teresa*, Madrid 1981., str. 96.

Sve ovo vodi k spoznaji da nam je potreban prikaz koji bi sv. Tereziju predstavio kao spisateljicu o duhovnim i mističnim stvarnostima u sklopu duhovnih gibanja u Španjolskoj 16. stoljeća.

Budući da je sv. Terezija i naučiteljica Crkve, takav prikaz može nam poslužiti kao svjetlo i za naša vremena koja su jednako obilježena mnogostrukim duhovnim gibanjima što još nisu dovoljno iskristalizirana, kao ni ona u kojima je živjela i pisala sv. Terezija.

Suvremenici i su-protagonisti sv. Terezije u odnosu prema religioznosti i duhovnosti u Španjolskoj 16. stoljeća

Nekoliko biografskih podataka o sv. Tereziji u povezanosti s podacima političke, društvene, religiozne i duhovne povijesti te s protagonistima te povijesti daju nam mogućnost da odmah uočimo kakvim je vodama tekao život i rad sv. Terezije.

Tereza, kći Alonsa Sanchez de Cepede i Beatrice de Ahumada, rođena je 28. ožujka 1515. god. u Avili. To se dogodilo 23 godine nakon Kolumbova otkrića Amerike, događaja koji je razbudio misionarski duh,² te počeo mijenjati sliku svijeta i utjecati na politiku, gospodarstvo, društvo, posebno u Španjolskoj. Sva su Terezijina braća pošla u Ameriku kao konkvistadori. I Terezija bi vjerojatno pošla da nije bila žena, ali ne kao konkvistador, nego kao misionar!³

Španjolskom vlada Filip II. U njoj uglavnom žive Španjolci, ali i znatan broj obraćenika iz islama i židovstva. I sv. Terezija imala je u sebi po ocu židovske krvi.⁴ Prisutnost obraćenika iz židovstva i islama imala je svoje odjeke u društvenom i religioznom životu Španjolske, jer se svi nisu obratili iz uvjerenja.

U Terezijino doba kulturni život te religiozna i duhovna kretanja postala su, zahvaljujući pronalasku tiska, pristupačnija širim krugovima. U njezino doba rade velikim intenzitetom čak četiri tiskare: tiskara u Monseratu koju je osnovao benediktinac Garcia de Cisneros, bratić velikog španjolskog kulturnog i religioznog preporoditelja kardinala Francisca de Cisneros koji je i sâm osnovao tiskaru u Alcali de Henares. Radile su i tiskare u Sevili i u veučilišnom gradu Salamanki. Velik broj knjiga koji se izdaje govore o duhovnom životu i molitvi. Humanizam i renesansa prodiru u život i kulturu Španjolaca, što se posebno očituje na sveučilištu u Alcali.

Godina Terezijina rođnja poklapa se s pobunom Martina Luthera.

² BIHLMAYER K. TÜCHLE, *La Storia della Chiesa*, Brescia, III, str. 342.

³ *Osnuci*, 1, 7

⁴ MARCELLE AUCLAIR, *Život sv. Terezije Avilske*, Zagreb 1970., str. 15, 16.

Širitelji protestantrizma Zwingli i Calvin njezini su suvremenici. Terezija je osjetila prisutnost protestantizma kada je pod utjecajem napetosti u Crkvi, što ju je protestantizam i uzrokovao, pisala: »Sav je svijet u plamenu, žele ponovno suditi Kristu.«⁵ Kad je Terezija bila u zreloj dobi, pored razornih snaga iz redova protestantizma, postoje nove nade za autentičnu obnovu.

Godine 1563. završen je Tridentinski koncil koji je definirao sporna pitanja u odnosu s protestantima i usmjerio obnovu Crkve, klera i redovništva.

U Španjolskoj se već do kraja 15. stoljeća radilo na obnovi. Obnova je poglavito zahvatila redovništvo. Promicatelji obnove nisu samo pojedinci iz različitih redova nego su i kraljevi i obilata duhovna literatura onoga doba. I Terezija će poduzeti obnovu svojega Reda, iako iz specifičnih pobuda. Svi ovi letimično spomenuti podaci daju naslutiti da Crkva, svećeništvo, redovništvo, narod Božji, žive u napetim vremenima koja uzbuđuju, ali i daju nadu u bolju budućnost; uz razorne snage postoje i snage obnove koje su jače od razornih.

Obnova teologije

Kao temeljnu obnoviteljsku snagu treba spomenuti teološku snagu. »Španjolska teologija«, tvrdi ugledni stručnjak za španjolsku kulturnu i duhovnu povijest 16. i 17. stoljeća Ludwig Pfandl, »bila je među prvima koja je u Europi shvatila, s određenom vizijom, sa začuđujućom dubinom i oštroomnošću, veliki problem, dvostruki pod doktrinalnim vidikom, koji se postavljao u tom nemirnom stoljeću: s jedne strane (ta teologija) uspjela je ozakoniti, asimilirati duh humanizma i renesanse, a s druge strane nanovo izgraditi, i to solidno, temelje katoličke dogme u odnosu prema protestantizmu.«⁶

Tomistička renesansa počinje u Španjolskoj sredinom 16. stoljeća, s velikim teologom Franciscom de Victoria i Melkiorom Cano na čelu. Tako obnovljena teologija afirmirala se na Tridentinskom koncilu i na taj način pomogla Crkvi da se spasi što se u mutnim vodama reforme spasiti dalo. Treba priznati, dodaje Pfandl, da je Tridentinski koncil slava prvoga reda, slavno i glavno dostignuće španjolske teološke znanosti. Dosta je spomenuti Laineza, Melkiora Cano, Sotoa, Caranzu, Salmerona i druge koji su predstavljali Španjolsku na Tridentinskom koncilu.⁷

Teolozi iz toga kruga, kao što su Banez, Ibanez, Vicente Barron, dominikanci, Baltazar Alvarez, Franjo Borgija, isusovci i razni drugi,

⁵ *Put k savršenosti*, 1, 2.

⁶ L. PFANDL, *Cultura y costumbres del pueblo español de los siglos XVI, XVII*, Barcelona 1959, str. 47.

⁷ Isto, str. 4, 48.

postali su vođe, savjetnici i ispovjednici svete Terezije u teškim trenucima njezina mističnog doživljavanja i u pisanju o istim temama.

Duhovnost i misticizam

Usporedno s obnovom teologije, već od početka 16. stoljeća počinje i razvija se duhovna obnova. Otpočeo ju je još za vrijeme katoličkih kraljeva spomenuti kardinal Francisco de Cisneros. Zahvaljujući njemu obnova španjolske crkve aticipirana je pola stoljeća prije tridentinske obnove.⁸

Ta obnova nije bila na papiru, teoretska, nego stvarna i cjelovita. Zahvatila je posebno redove: benediktince, franjevce, dominikance i stigla je do duše samog naroda. Snažan doprinos obnovi dolazi polovicom 16. stoljeća osnivanjem Družbe Isusove.⁹

Već na početku stoljeća pojavljuju se snažni pokreti duhovnosti, što je uzrokovala pisana riječ o duhovnim temama. U tiskarama u Monseratu, Alcali, Sevili i u Salamanki tiskalo se mnogo knjiga o duhovnom životu, posebno o molitvi, na latinskom i španjolskom jeziku. Knjige dolaze iz različitih sredina. Među tim su knjigama i prijevodi svetih otaca, knjige iz takozvane sfere »devotionis modernae«, njemačkih mistika, knjige iz protestantske sredine, knjige humanista Erazma iz Rotterdama, te knjige koje su izašle ispod pera španjolskih autora kao što su sv. Ivan Avilski i Fray Luis de Granada. Samostani obnovljenih redovnika postaju žarišta molitve.¹⁰ U klimi pripremljenoj obnovom koja je stigla do naroda pojavljuje se obilna literatura koja govori o molitvi, o razmatranju. Od godine 1500., kada je benediktinac Garcia de Cisneros izdao svoju knjigu *El exercitatorio de la vida espiritual*, pa sve do 1559., kada se istim temama već bavi i sv. Terezija i kada veliki inkvizitor Fernando Valdès iz straha pred protestantizmom i alumbradosima stavlja na indeks posebno knjige pisane na španjolskom jeziku tiskan je velik broj knjiga. Važno je spomenuti neka imena autora i knjiga, jer ih je, više ili manje, sv. Terezija čitala. Među tim piscima ističu se franjevac Francisco de Osuna po knjizi *Tercer Abecedario* izdanoj u Toledu 1527. koja je utjecala na mistični poziv sv. Terezije,¹¹ Bernardino de Laredo po knjizi *Subida del Monte Sion*,¹² Alonso Orozco s *Vergel de oración y monte de contemplación* u Sevilli 1544., Martin de Azpiculeta s *Libro de oración, horas canonicas y otros oficios divinos* u Coimbri 1545.,

⁸ TOMAS ALVAREZ, *Santa Teresa y la Iglesia*, str. 119.

⁹ Isto, str. 120.

¹⁰ Na istom mj.

¹¹ FIDEL DE ROS, *Le p. François d'Osuna*, Paris 1943.

¹² L. OECHLIN, *L'intuition mystique de ste Thérèse*, Paris 1946.

Antonio Porres s *Tratado de oraciòn* u Alcali 1552., Francisco de Evia s *Internario de la oraciòn* u Medini del Campo 1553., Fray Luis de Granada s *Libro de meditaciòn y oraciòn* u Slamanki 1554., Sv. Petar Alkantarski s *Tratado de oraciòn* u Lisabonu 1556. i drugi.¹³

Sv. Terezija uključuje se u sva ta gibanja, posebno u problematiku o molitvi. I premda ona nije pronašla molitvu, molitvom će se proslaviti kao iskustvom svojega života ili pak pisanjem o molitvi.

Prva knjiga u kojoj je pisala o molitvi jest njezin *Život* između 1554. i 1555.¹⁴ Tu prvu knjigu slijedi *Put k savršenosti*, od koje posjedujemo dvije redakcije. Ne zna se točno datum kad je napisala *Put k savršenosti*. Terezijanisti smatraju da je prva redakcija te knjige napisana između 1562. i 1566. godine. Knjiga je prije svega namijenjena njezinoj prvoj obnovljenoj zajednici u Avili kao pedagoški priručnik o molitvi i duhovnom životu.¹⁵ Najsustavnija njezina knjiga jest *Duhovni zamak* napisan potkraj 1577.¹⁶ Knjigu *Osnuci* započinje 1573., a završava osnutkom u Burgosu 1582.¹⁷

Sačuvano je 440 pisama, nekoliko autobiografskih sastava o vlastitom duhovnom životu *Cuentas de consciencia*, *Način pohađanja samostana*, *Ustanove karmelićanki*, te različite pjesme i izreke¹⁸

Pravci duhovnog i mističnog kretanja u Španjolskoj 16. stoljeća

Spomenuo sam da su obraćenici iz židovstva i islama utjecali na španjolski politički i religiozni život. U negativnom smislu riječi taj se utjecaj osjeća posebno po tome što su oni bili pogodan teren za heterodokсна kretanja. Ta činjenica osobito je uzbuđivala španjolske vladare koji su u obraćenicima vidjeli one koji su svojim zabludama dijelili jedinstvo španjolskog naroda u kojem se vjera, rasa i krv, prema njihovoj zamisli, imala poistovjećivati. Obraćenicima sa židovstva i islama (los con-

¹³ FIDEL DE ROS, *Un inspirateur de ste Thérèse, le frère Bernardin de Laredo*, Paris 1948.

¹⁴ DANIEL DE PABLO MAROTO, *Dinamica de la oraciòn, Acercamiento del orante moderno a s. Teresa*, Madrid 1973. str. 83—138; ENRIQUE LAMAS, »Libro de la vida« u *Introducciòn a la lectura de s. Teresa*, Madrid 1978., str. 213—215.

¹⁵ DANIEL DE PABLO MAROTO, »Camino de Perfecciòn« u *Introducciòn a la lectura de s. Teresa*, Madrid 1978., str. 274—275.

¹⁶ JOSE VICENTE RODRIGUEZ, »Las moradas« u *Introducciòn a la lectura de s. Teresa*, str. 315.

¹⁷ TEOFANES EGIDIO, »Fundaciones« u *Introducciòn a la lectura da s. Teresa*, str. 246—247.

¹⁸ *Introducciòn a la lactura de s. Teresa*, str. 375—472; L. PFANDL, *nav. dj.*, str. 35, 95 (vidi bilj. 6); DANIEL DE PABLO MAROTO, »Santa Teresa y Protestantismo español« u *Perifil historico de s. Teresa*, str. 129.

versos) smatraju se kliconošama heterodoksije. Obraćenicima kao sumnjivim vjernicima pridružuju se dva jaka duhovna i mistička pokreta koji su, manje ili više, vezani uz protestantizam i koji u isto doba imaju svezu s molitvom, a to su erazmizam, nazvan tako po njegovu promicatelju Erzamu iz Rotterdama, i alumbradosi (prosvijetljeni).¹⁹

Erzamizam u Španjolskoj nije samo vrsta nauke preuzete iz Erzamovih djela nego je, kao nešto egzistencijalno i kao religiozna i duhovna praksa, prisutan u kritičkom stavu prema tradiciji koja se smatra nečim ukočenim. Erzamisti su izjavljivali da traže duhovnost na njezinim izvorima, u Božjoj Riječi, i često su svoj pokret nazivali »unutrašnjim kršćanstvom« da bi time istaknuli svoj kritički stav prema ceremonijama, obredima, vanjskim činima i usmenoj molitvi. Erzamova duhovnost širila se u dva pravca. U pozitivnom pravcu ističe se pounutrašnjenje duhovnog života, nasljedovanje Krista. No duhovnost koja istječe iz erazmizma ima i svoj negativni oblik ukoliko pretjerano kritizira obrede, pučke pobožnosti, vanjske manifestacije kulta, među kojima posebno usmenu molitvu. Kritika posebno pogađa redovništvo i institucije Crkve. Prema Erzamu i njegovim sljedbenicima, redovnici su »rabini, predstojnici sinagoge«. ²⁰

Uz Erazmizam pojavljuju se alumbradosi. Naziv alumbradosi povijesno, prema najnovijim istraživanjima, jest ime za sve duhovne pokrete u Španjolskoj 16. stoljeća, bez obzira na njihovu teološku ispravnost. Zato, kada glasoviti španjolski pisac Menendez y Pelayo naziva alumbradose »bolesnim i živčanim pseudomisticima«, »idiotima« i »nepismenima«, povjesničar Llorca »prevarenim vizionarima«, čiji je život pun ekstaza i izvanrednih fenomena, a Böhmer »španjolskim protestantima«, ²¹ ne radi se o svim alumbradosima nego o onima koji su pošli stranputicom.

Povjesničari duhovnosti spominju slijedeće oblike alumbradizma:

Vizionarski i proročki reformizam. Članovi tog pokreta zahvaćeni su gorljivošću za obnovom, ali pretjeruju u planovima obnove ukoliko se pretjeranom životnom strogošću, viđenjima, ekstazom i proroštvima žele dokazati kao autentični.

»*Recojodos*« (uronjeni, sabrani). To su oni alumbradosi koji su pravi tražitelji obnove, a njihovi su članovi prije svega franjevci. Među učiteljima nalaze se Francisco de Osuna koji je pozitivno utjecao na sv. Ivana od Avile i sv. Tereziju Avilsku. Ovaj pravac duhovnosti, dobar u svojim počecima, koji je pozitivno djelovao u razvoju škanjolskog misticizma, degenerirao je u heterodoksiju preko Franje Ortiza i Franje Ocana.

¹⁹ Isto, str. 123—124.

²⁰ MELQUIADES ANDRES, »Erasmismo y tradición...« u *nav. dj.*, str. 99 (vidi bilj. 1).

²¹ E. PACH, »Alumbrados« u *Dizionario enciclopedia di spiritualità*, Roma 1975., str. 70.

»*Dejados*« (ostavljeni, opušteni) isticali su pasivnost u molitvi, a prezirali vanjske čine i obrede. Krajnja skupina *dejadosa* u učenju o pasivnosti pretjerala je do te mjere da je preporučivala potpuno »opuštanje« te zanemarivanje sve vanjske brige i čina. Čini se da se posebno na tu skupinu odnose spomenute riječi Menendeza y Pelayo da su »idioti i nepismeni«.

Među heterodoksnе pokrete spadaju tzv. »*los Gazalla*« koji se predstavljaju više kao tajni pokret, a imaju posebnu sličnost s erazmizmom i protestantizmom. Sa sv. Terezijom pokušali su kontaktirati preko njezine prijateljice Guiomar de Ulloa.²² S obzirom na molitvu razmatranja, ovi pokreti, sad manje, sad više zastupaju pasivnost, ističu potrebu »praznine razuma«, a ističu to različitim izrazima: »nadići razum«, »obustaviti rad razuma«, »uranjati u Boga«, »non pensar nada« (ništa ne misliti).²³ Ti stavovi povlačili su sa sobom mišljenje da u visokim stupnjevima kontemplacije nema mjesta za otajstvo Kristova čovječstva. Sv. Terezija ogradit će se od tih tvrdnji, no o tome nešto kasnije.

U Terezijino doba među *alumbradosima* pojavili su se neki izraziti slučajevi lažnih mističarki. To je posebno razbudilo sumnje i nesigurnost te španjolsku inkviziciju, koja se već istaknula borbom protiv lažnih obraćenika, prisililo na poduzimanje drastičnih mjera. Među lažnim mističarkama ističu se Marija od sv. Dominika i Magdalena od Križa koje su bile osuđene.²⁴ Svi su ti događaji bili u živom sjećanju kada se počelo govoriti o mističnim doživljajima sv. Terezije. I nije nedostajalo onih koji će svetu Tereziju i njezine ispovjednike na to upozoriti. Terezijin prvi biograf isusovac Francisco de Ribera to je ovako zabilježio: »(Sv. Terezija) bila je u strahu kada je saznala o velikim prevarama koje su se u to vrijeme dogodile po nekim ženama, posebno Magdaleni od Križa.«²⁵

Stanje je dramatično ne samo zbog straha za ortodoksiju i čistoću vjere nego postaje i politički problem. Iz političkih razloga vladari su htjeli sačuvati jedinstvo nacije i s pomoću vjerskih gibanja. U toj klimi dramatičnosti i kraljevima i španjolskoj inkviziciji sve postaje sumnjivo i pretvara se u borbu koja katkad poprima oblik »lova na vještice«. Filip II., u strahu pred protestantizmom, naređuje 1559. povlačenje s Louvainskog sveučilišta svih studenata koji su tamo studirali. Iste godine uhvaćen je i za protestantsku herezu osumnjičen nadbiskup prvostolnik iz Toleda Bartolomej Carranza protiv kojega je u ocjenjivanju njegova katekizma posebno strogo postupao Melchior Cano.²⁶

²² SILVERIO DE S. TERESA, *Procesos*, sv. I. 1934. Biblioteca Mistica Carmelitana, str. 471—472.

²³ TOMAS ALVAREZ — JESUS CASTELLANO, *S. Teresa de Jesus ensañanos de orar*, Burgos 1981., str. 139.

²⁴ TOMAS ALVAREZ, *S. Teresa y la Iglesia*, Burgos 1981., str. 125—126.

²⁵ Isto, str. 127.

²⁶ Isto, str. 129—130.

Inkvizicija, bojeći se hereze, stavlja na indeks sve duhovne knjige, posebno one koje su bile pisane španjolskim jezikom, ne izuzimajući ni Sveto pismo. To je godine 1559. učinio veliki španjolski inkvizitor Fernando Valdéz. Takav postupak velikog inkvizitora uvelike je ražalostio sv. Tereziju i izazvao njezino negodovanje.²⁷ Kako je među osumnjičenima bio i toledski nadbiskup i španjolski primas, sumnja i nepovjerenje proširili su se i na pravovjerne duhovne pokrete i osobe, koji su bili poznati pod imenom »experimentados« ili »espirituales«, a hrvatski bismo ih mogli nazvati duhovnjacima, iako je i ta riječ danas jednako opterećena i pod sumnjom. Sumnja i nepovjerenje nisu dolazili samo od inkvizicije nego i od teologa »letradosa«. Teolozi, u ime teologije, katkad su sumnjali u pravovjernost duhovnjaka, a duhovnjaci u kompetentnost u prosudbi duhovnih i molitvenih pokreta i osoba.

U kontekstu napetosti i međusobnog nepovjerenja između teologa i duhovnjaka značajno je pismo što ga je sv. Tereziji uputio sv. Petar Alkantarski: »Čudim se«, piše on, »da Vi tražite mišljenje od učenjaka 'letradosa' za ono što nije u njihovoj kompetenciji... ako i dalje budete tražili savjet od učenjaka bez duha, nećete dobro završiti... Neka Vam Bog dade milost da mi povjerujete. Ne vjerujte ako Vam tko kaže suprotno. I nemojte tražiti mišljenja osim od onih koji žive ono što savjetuju... jer redovito oni drugi ne razumiju više od onoga što žive.«²⁸ Teolozi su davali povoda ovakvom nepovjerljivom stavu jer su olako izricali svoje sudove o duhovnjacima i svrstavali ih među osumnjičene alumbradose. Desilo se to i u odnosu prema sv. Tereziji koja je na sudenju dr. Carlevala, ispovjednika karmelićanki u Malagonu, svrstana među alumbradose i dva puta bila sumnjičena od inkvizicije.²⁹

Stavovi i opredjeljenja sv. Terezije Avilske

Postavlja se pitanje koja su stajališta i opredjeljenja sv. Terezije u raznolikim i suprotnim gibanjima onoga vremena? Bez sumnje sv. Terezija pripada »experimentadosima« (duhovnjacima), alumbradosima, u najautentičnijem smislu te riječi. Neizravno ona to potvrđuje kada se žali što ne poznaje mudroslovlje da bi bolje mogla pisati o vlastitostima vode, što su mogli učiniti »letradosi«, teolozi.³⁰ U *Duhovnom zamku* potiče svoje redovnice da budu duhovne, tj. među onima kojima je stalo do kreposti, kojima je stalo do ljubavi prema Bogu i bližnjemu za koje nisu potrebna duboka teološka istraživanja.³¹ No dok nema sumnje da

²⁷ *Život*, 26, 5.

²⁸ SILVERIO DE S. TERESA, *nav. dj.*, sv. II., str. 125—126.

²⁹ DANIEL DE PABLO MAROTO, »Santa Teresa y Protestantismo español« u *nav. dj.*, str. 143. (vidi bilj. 18).

³⁰ *Put k savršenosti*, 19, 3.

³¹ *Zamak, stan*, 5, 3, 7.

pripada duhovnjacima, jasno je također da ne pripada ni jednoj skupini duhovnjaka koji postoje u njezinu vremenu i prostoru.

Od heterodoksnih se skupina ograđuje, a u odnosu prema pravovjernima sv. Terezija ima također svoje neovisne stavove. Ne slaže se s teolozima kada stavljaju pod sumnju unutrašnju molitvu kao nešto opasno, a posebno nešto što nije za žene.³² No, uglavnom ima povjerenje u teologe i njihovu sposobnost prosuđivanja duhovnog života. Značajno je u tom kontekstu što piše u svojem *Životopisu*: »Nemojte se varati tvrdnjom«, piše ona, »da teolozi koji ne mole nisu za one koji se mole. S mnogima sam razgovarala, jer nekoliko godina bili su mi posebno korisni i bila sam im uvijek prijateljica. Jer, iako od njih neki nemaju iskustva, ne preziru duhovnost niti im je ona nepoznata. Rekla sam to zato što ima mišljenja [očito ovdje aludira na sv. Petra Alkantarskog kojega je cijenila] prema kojima teolozi nisu osobe što se posvećuju molitvi ako nemaju duha... Ipak (teolog), i ako nema duha, koristit će mi... Ovo tvrdim zato što sam to iskusila; to mi se dogodilo više nego s dvojicom.«³³

Što se tiče konkretnih utjecaja raznih pisaca, suvremenika sv. Terezije, na njezinu spisateljsku djelatnost, teško je prosuditi. Ona je, sigurno, dosta čitala i asimilirala, prihvaćajući ili odbacujući sadržaje. Taj utjecaj teško je ocijeniti i zbog toga što su u vrijeme kada sv. Terezija piše knjige bile na indeksu pa ih ona ili ne spominje ili pak netočno citira.

Od teologa »letradosa« Terezija je, sigurno mnogo primila, iako je konkretno i to teško otkriti. Činjenica je da je Terezija dolazila u kontakt s najvećim španjolskim teolozima onoga doba i da se s učenim ljudima i ispovjednicima savjetovala o problemima vlastita doživljavanja. Razgovori i savjetovanja te intenzivni i konkretni dijalози za koje imamo dokaze da ih je bilo zasigurno su Tereziju izgrađivali u istini većom snagom no što su to mogle učiniti knjige. I unatoč mogućim utjecajima, čini se opravdanim tvrditi s Luisom Cognetom da je Terezija iz osobnog života izvodila vlastitu nauku i vlastite dokaze za sebe kako bi potvrdila vlastite stavove i čak polemizirala kada joj se činilo ugroženim neko važno gledište. Osim toga, ne smije se svakako zaboraviti ni »živa knjiga«, Isus Krist, iz koje je Terezija mnogo naučila, kako sama tvrdi. Nadamo se da će stručnjaci u skorijoj budućnosti reći nešto više o Terezijinih izvorima. Nešto ozbiljnije u tom smislu do sada su pokušali reći L. Oechlin, u knjizi *L'intuition mystique de ste Thérèse*, Paris 1946. i Fidel de Ros u knjigama *Le Père François d'Osuna*, Paris 1943. i *Un inspirateur de ste Thérèse le frère Bernardin de Laredo*, Paris 1948. Od

³² *Život*, 13, 17, 19.

³³ JESUS CASTELLANO, »Espiritualidad Teresiana« u *Introducción a la lectura de s. Teresa*, str. 124-125.

živućih stručnjaka vrijedno je spomenuti o. Thomàsa Alverezu koji je objavio više studija.³⁴

Smatram važnim ovdje istaknuti neke Terezijine stavove u vezi s molitvom i duhovnošću po kojima se razmimoilazi ili je u polemici s autorima svojega vremena i po kojima se pokazuje kao samosvojna učiteljica molitve.

Od alumbadosa se u mnogočemu ograđuje; svjedoči o tome njezina osuda lažnih mističarki tog vremena.³⁵ Iako s alumbadosima ima neke dodirne točke kada se radi o pasivnosti u molitvi, što još nije dovoljno istraživano, ona se ipak, s obzirom na molitvu, nadnaravnu kontemplaciju i mistično sjedinjenje s Bogom, s njima ne slaže. To se posebno očituje u tvrdnjama da je za sjedinjenje s Bogom potrebna nesebična ljubav prema Bogu i bližnjemu, poniznost po kojoj se treba uvjeriti da naša nastojanja nisu dovoljna da nam priskrbe veliki dar kontemplacije, da je prava priprava za Božje darove u dušama u tome da duša bude opredijeljena za trpljenje i nasljedovanje Krista, a ne za vlastite prohtjeve te da Bog ne dijeli darove zbog naših nastojanja i naših suza nego da darove kontemplacije dijeli kome hoće i kada hoće.³⁶

Da bi se izbjegle sve opasnosti duhovnog života, postoji samo jedan put, tvrdi sv. Terezija, a to je Isus Krist u otajstvu svojega čovječstva. Kristovo čovječstvo nezaobilazni je izvor duhovnog života i objekt kontemplacije. To je jedno od temeljnih stajališta sv. Terezije i na njemu ona čvrsto stoji polemizirajući s mysticima svojega vremena za koje misli da sumnjaju u to. To Terezijino stajalište izlazi iz njezina iskustva i ona smatra da je kontemplacija bez Kristova čovječstva suptilna oholost.³⁷

Jedan od polemičkih stavova sv. Terezije očituje se u obrani žene. U to doba smatralo se da žene nisu za drugo nego za kućanstvo i da im je dovoljna usmena molitva, da je molitva razmatranja čak opasna za žene. To je mišljenje bilo posve rašireno među »letradosima«.³⁸ Poslušajmo samo što sv. Terezija kaže protiv takva mišljenja: »... Gospodine moje duše, kada si hodao po zemlji, nisi odbijao žene nego si im bio naklon i našao si u njima više vjere nego u muškaraca... Pokazao si da ih cijeniš. Zato mi se čini nevjerojatnim da nismo sposobne učiniti ništa dobra u javnosti, kao da ne smijemo reći ni jednu istinu, ili da treba da plaćemo u tajnosti, kao da ne treba da nas uslišaš ako ti se obratimo kojom molitvom? Ja u to ne vjerujem, jer se ufam u tvoju dobrotu i pravdu. Znam da si pravedan sudac i da ne postupaš kao ze-

³⁴ Tomas Alvarez je Španjolak, rođen 1921. Profesor je na Teresianumu, fakultetu karmelićana u Rimu.

³⁵ TOMAS ALVAREZ, *S. Teresa y la Iglesia*, str. 127.

³⁶ TOMAS ALVAREZ — JESUS CASTELLANO, *nav. dj.*, str. 141-142.

³⁷ *Život*, 22.

³⁸ *Put k savršenosti*, 35, 2.

maljski suci, koji su Adamovi sinovi, i u svakom slučaju samo ljudi, i misle da ne postoji krepost žene koja ne bi bila sumnjiva. O moj Kralju, mora ipak doći dan da se prepozna tko je tko. Ne govorim već o sebi jer me svijet poznaje po mojoj bijedi i drago mi je što sam kao takva proglašena javno. Ipak predviđam vremena u kojima se kreposne žene i jake duše neće potcjenjivati samo zato što su žene.«³⁹

U odnosu prema protestantizmu i protestantiziranim pokretima svojega vremena Terezijini su stavovi, učenje i iskustvo suprotni njihovima. Protestantski pokreti, naime, osim toga što su dirnuli u bitne strukture Crkve, u vjerske dogme, dirnuli su i u misterij spasenja u kojem se nalazi kršćaninov nadnaravni i duhovni život. Tu soteriološku krizu sročenu u teoriji o opravdanju, prema kojoj je duhovni život tek u »izvanjskom« opravdanju koje je plod samo vjere, tj. čvrste vjere u zasluge Kristove smrti na križu, ali koje ne mogu očistiti nutrinu od bijede grijeha, sv. Terezija odbacila je i životno i pismeno. U tome je na posebni način došlo do izražaja karizmatičko poslanje sv. Terezije. Bez ikakve teološke pripreme da shvati problem opravdanja, karizma ju je primila, pomogla joj je da duboko doživi tajnu spasenja — milosni život, te da o tome pismeno posvjedoči i svoje svjedočanstvo ostavi kao vrijednu baštinu za sva stoljeća.⁴⁰

Napokon, i od erazmizma umnogome se ograđuje. Ističe važnost liturgijske i usmene molitve koja nije samo micanje ustima. Izjavljuje se spremnom umrijeti za svaki obred što ga Crkva propisuje, a erazmizam je upravo to potcjenjivao i kritizirao.⁴¹

Zaključak

»Sveta Terezija još živi u Crkvi«, piše sv. otac Ivan Pavao II. u svojem pismu upućenom mnogopoštovanom ocu Generalu karmelićana u povodu 400. obljetnice smrti sv. Terezije i dodaje: »Neka ljudi, osobito tijekom ove godine koja je počela i koja je posvećena njezinoj uspomeni, promatraju osvježenom zauzetošću njezin primjer života i njezin nauk.«⁴²

Ovaj prikaz u kojem sam sv. Tereziju, prvu ženu učiteljicu Crkve, nastojao osvjetliti njezinim vremenom i duhovnim obnoviteljskim snagama onoga doba, daje nam naslutiti kakvim je duhom sv. Terezija nastojala pridonijeti rješavanju problema posttridentinske Crkve, te nasrtajima protestantizma i različitih heterodoksnih gibanja. Iako otvorena gi-

³⁹ Isto, 4, 1.

⁴⁰ ZDENKO KRIŽIĆ, »Uvod u hrvatsko izdanje *Puti k savršenosti*«, Zagreb 1982., str. 1-2.

⁴¹ *Put k savršenosti*, 36, 6; 40, 1.

⁴² *Vjesnik karmelićana*, II, br. 1, str. 12.

banjima u duhovnosti svojega vremena, ona zagovara autentičnu duhovnu obnovu, život u Bogu, kroz molitvu, kao nezaobilazni uvjet svake prave obnove Crkve.

Mi također živimo u pokoncilskom vremenu, poslije Drugog vaticanskog sabora, koje nije pošteđeno od zabluda što se tiče duhovnog života. Neka osvježene uspomene na sv. Tereziju i na njen nauk u povodu 400. obljetnice njezine smrti budu poticaj na razmišljanje o autentičnim vrednotama duhovnog života te pravoj mistici i duhovnom iskustvu i neka nas uvjere da bez duboke duhovnosti nema odlučnih koraka prema stvarnoj koncilskoj obnovi koju promiče Drugi vaticanski koncil.